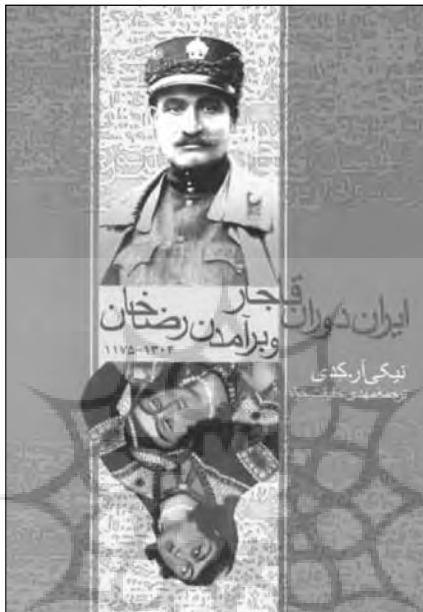

معرفی کتاب

ایران دوران قاجار و برآمدن رضاخان

○ غلامرضا آذری خاکستر

○ ایران دوران قاجار و برآمدن رضاخان

○ تألیف: نیکی. آر. کدی

○ ناشر: ققنوس، تهران، چاپ اول، اردیبهشت

○ ۱۳۸۱، ۲۰۸ ص، مصور، ۱۵۰۰ ریال

○ شابک: ۰-۲۴۷-۳۱۱-۹۶۴

(۱۸۵۲ - ۱۷۹۶) اختصاص دارد. در این گفتار نویسنده ساختارها و پیشرفت‌های داخلی دوران قاجار را در گزاره‌هایی چون پایداری سرزمین و حکومت، گسترش مناسبات سیاسی، تمدیدهای سیاسی نظامی، تغییرات اجتماعی و اقتصادی، زنان، خانواده - بسط و تقویت کوچ‌نشینی شبانی، افزایش قدرت روحانیت و علما، شورش‌ها، سرکشی‌های محلی و تقویت موضع علمای شیعه مورد بررسی قرار داده است.

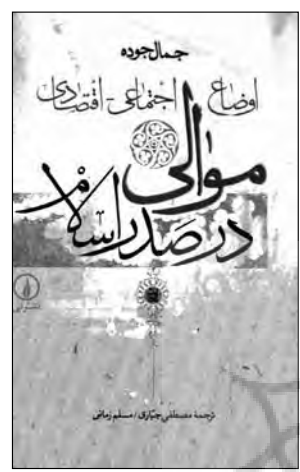
نویسنده در این بخش به بررسی دوران آقا محمدخان قاجار، فتحعلی شاه، محمدشاه و ناصرالدین شاه پرداخته و ضمن اشاره به ویژگی‌های دوران حکومت هر یک از شاهان قاجار اشاراتی هم به صدراعظم‌های آن دوران نموده است. سومین بحث از این کتاب به سیاست و جامعه ایران (۱۲۶۹ - ۱۲۳۱) اختصاص دارد. چنین به نظر می‌رسد که نویسنده درصدد بازنگری سیاست‌های اصلاحگرانی چون ملک‌خان و میرزا حسین خان است. بنابراین «وزارت میرزا حسین خان از جهاتی تکرار تجربه امیرکبیر بود. در هر دو دوره یک وزیر اصلاح‌طلب تحت تأثیر روس‌ها و عثمانی‌ها کوشید اصلاحات را از بالا سازمان دهد تا حکومت را بهینه سازد، به پیشرفت اقتصادی کمک کند و نیروهای مسلح را تقویت نماید، در روند اجرای این کار با مخالفت‌های زیادی مواجه شد، بدون آن‌که یک گروه پشتیبان قابل توجهی ایجاد کرده باشد و نتوانست پشتیبانی کافی ناصرالدین شاه را به دست آورد. آن گاه مخالفان موفق شدند موجبات برکناری هر دو وزیر اصلاح‌طلب را فراهم آورند. اما لاقلاً یک تفاوت مهم میان این دو وجود داشت. امیرکبیر نیاز به کاهش وابستگی به انگلستان و روسیه را درک میکرد و در این راه تلاش می‌کرد، میرزا حسین خان

نیکی آر. کدی، استاد ممتاز تاریخ در دانشگاه اوکلاو و عضو آکادمی علوم و هنرهای آمریکاست که تاکنون کتاب‌های زیادی در ارتباط با تاریخ ایران نوشته است. کتاب ایران دوران قاجار و برآمدن رضاخان ترجمه‌ای است از Qajar Iran and the Rise of Reza Khan 1796-1925 که از هفت بخش، یک پیوست و گزیده کتابشناسی به زبان انگلیسی و نمایه تشکیل شده است.

نویسنده در پیشگفتار هدف از تدوین «ایران دوران قاجار و برآمدن رضاخان» را ارائه تاریخ بنیادی دوره قاجار دانسته که تنها به اقدام‌های دولت مرکزی و فرمانروایان نمی‌پردازد، بلکه اقتصاد، جامعه، روابط خارجی، فرهنگ و نقش زنان و اقلیت‌ها را نیز دربرمی‌گیرد. این کتاب نیز مانند بیش‌تر کتاب‌های تاریخی به تفسیر رویدادها، پرداخته و گهگاه نکاتی را مورد بحث قرار می‌دهد که در میان تاریخ‌نویسان و دیگر علاقمندان به تاریخ ایران مورد مناقشه است. گرچه نمی‌توان امیدوار بود که همه خوانندگان با همه تفسیرها و برداشت‌ها موافق باشند، جای این امیدواری هست که این تفسیرها بر پایه سال‌ها مطالعه و تفکر عمیق و مستند درباره تاریخ ایران صورت پذیرفته باشد. نویسنده گرایش‌های اصلی در تاریخ و فرهنگ ایران را در مفاهیمی چون ملت، تاریخ، فرهنگ، زبان و مذهب جست‌وجو می‌کند. به عقیده او این کتاب واژه فارسی را برای زبان به کار می‌گیرد و ایرانی را به کسانی اطلاق می‌کند که در درون مرزهای ایران متولد شده‌اند، گرچه در برخی کتاب‌ها واژه‌های پارسی (پرشیا) و پارسی (پرشین) هم معنا با ایران و ایرانی^۱ به کار رفته است. دومین مبحث این کتاب به سلسله قاجار: دوران اولیه ۱۲۳۱ - ۱۷۷۵

اوضاع اجتماعی - اقتصادی موالی در صدر اسلام

حسن یگانه

○ اوضاع اجتماعی - اقتصادی موالی در صدر اسلام
 ○ تألیف: جمال جوده
 ○ مترجمان: مصطفی جباری و مسلم زمانی
 ○ ناشر: نشر نی، تهران، ۱۳۸۱، ۲۳۱ ص، ۲۰۰۰ تومان، شابک ۹۶۴-۳۱۲-۶۷۴-۹

کتاب ماه تاریخ و جغرافیا
 دی و بهمن ماه
 ۱۳۸۲

۲۰۷

موالی و جایگاه ایشان در ساختار اجتماعی جامعه عرب و مناسبات متقابل آنها از جمله مباحث مهم در تاریخ صدر اسلام، به ویژه در ارتباط با ایران است. کتاب حاضر که «ولاء» را از دوره جاهلیت عرب تا اواخر دوره اموی در برمی گیرد، کوششی است در جهت روشن ساختن مفهوم ولاء و تبیین نقش و جایگاه و سلسله مراتب موالی نزد اعراب.

کتاب با پیشگفتار مترجمان، مقدمه‌ای از عبدالعزیز الدوری و مقدمه مؤلف آغاز می‌گردد و شامل چهار فصل است:
 فصل اول: ولاء در دوران جاهلیت
 فصل دوم: ولاء در دوره اسلام
 فصل سوم: اوضاع اقتصادی
 فصل چهارم: اوضاع اجتماعی

مؤلف در مقدمه خود، ابتدا ضرورت پرداختن به موضوع موالی را مطرح ساخته و عدم وجود پژوهشی جدی در این زمینه را، انگیزه اصلی خود برای تألیف این کتاب برشمرده است. به تصریح مؤلف کتاب حاضر از نظر زمانی، پیش از اسلام تا پایان دوره اموی و از نظر جغرافیایی همه حجاز و شام و عراق را در برمی‌گیرد. مؤلف سپس با اشاره به منابع و متون دسته اول راجع به موضوع موالی، مهمترین آثار در این زمینه را برشمرده و در ادامه به نقد و ارزیابی پژوهش‌های معاصر پرداخته است. به اعتقاد وی این پژوهش‌ها بر تمایز و تفاخر عرب بر گروه موالی تأکید زیادی ورزیده و کوشیده‌اند تا این نکته را در آثار خود اثبات نمایند که دولت اموی، «دولتی عربی» بود و امتیازاتی به سود اعراب و به زیان موالی در همه نهادها و سازمان‌های مربوطه، مقرر می‌کرد

به شدت تلاش می‌کرد انگلستان را به حمایت ایران ترغیب نماید.^۱
 شورش و انقلاب ۱۲۹۳ - ۱۲۶۹ (۱۹۱۴ - ۱۸۹۰) از دیگر مباحث این نوشتار به زمینه‌های شورش و انقلاب اختصاص دارد. در این بخش مسائلی چون انتشار روزنامه‌ها و نهضت مبارزه با تنباکو از جمله مهم‌ترین موضوعات کتاب می‌باشد. نویسنده معتقد است از ۱۸۹۰ تا ۱۹۱۲ جنبش‌هایی پدید آمد که در آن همکاری چشمگیر بین تجار، غیرمذهبی‌ها و علمای مخالف شکل گرفت. گرچه در همه موارد همراهان اهدافی را در برابر مردم قرار می‌دادند که با هم ناسازگار بود و پس از پیروزی این جنبش‌ها، این همراهی‌ها و همکاری‌ها تا حدی فرو می‌پاشید. «نیکی کدی» در ارتباط با فتوای میرزای شیرازی چندین ویژگی برای نهضت تنباکو نام می‌برد تا حدی که این ویژگی‌ها در نهضت‌های توده‌ای فراگیر بعدی انقلاب مشروطه مانند نهضت ملی مصدق و انقلاب اسلامی نیز خود را نشان داد. در همه این نهضت‌ها بازاریان (و بعدها دیگر عناصر طبقه متوسط) بخشی از علما و روشنفکران - اصلاح‌طلبه انقلابی و ملی‌گرا نقش داشتند. در هیچ یک از این نهضت‌ها دهقانان یا ایلاتی‌ها، به جز چند مورد استثنایی، نقش مهمی نداشتند.

بررسی زمینه‌های انقلاب مشروطه، تشکیل مجلس، آزادی مطبوعات و احزاب، قیام ستارخان و باقرخان در تبریز و امتیازنامه نفت مباحثی است که نویسنده در بخش انقلاب ۱۹۱۱ - ۱۹۰۵ نیم‌نگاهی به آن داشته است.

پنجمین مبحث به جنگ جهانی و کودتای ۱۲۹۹ اختصاص دارد. نیکی کدی با بررسی تاجگذاری احمدشاه، جنگ جهانی اول، ورود قوای روس و انگلیس به ایران، همچنین قیام‌هایی چون قیام جنگل و شیخ محمد خیابانی معتقد است که «نه خیابانی و نه کوچک خان خود و نهضت خویش را جدایی طلب نمی‌دانستند، برعکس آنها و پیروانشان خود را مدافع ملی ایران در برابر فساد، بی‌کفایتی و سلطه‌پذیری کامل حکومت مرکزی در برابر انگلیسی‌ها می‌دانستند... در واقع برخی قیام‌های محلی نظیر نهضت جنگل در گیلان بیانگر آرمان‌های ملی‌ای بود که به نظر می‌رسید دولت، آنها را به بیگانگان فروخته است.»^۲

پایان بخش مطالب این کتاب رضاخان از کودتا تا تاجگذاری ۱۳۰۴ - ۱۲۹۹ است.

نظر عمومی ایرانیان از گذشته تاکنون بر این بوده است که کودتای فوریه (سوم اسفند) را انگلیسی‌ها طراحی کردند، حال آنکه بسیاری از ناظران و پژوهشگران دیگر بر این عقیده‌اند که نقش انگلیس از آنچه ایرانیان ادعا می‌کنند کوچکتر بوده است. نیکی کدی معتقد است: در کودتای ۱۲۹۹ وزارت امور خارجه انگلستان دخالتی نداشت و انگلیسی‌های محلی که دخالت داشتند سناریوی کودتایی را که عملاً اتفاق افتاد طراحی نکرده بودند. در مورد رضاخان باید گفت: درست است که کمک انگلیسی‌های حاضر در صحنه در برآمدن او نقش مهمی داشت. اما باید این را هم در نظر گرفت که او هرگز آن طور که ایرانیان می‌نگریستند آلت دست انگلیسی‌ها نبود. نویسنده با نگاه به مسئله برکناری سید ضیاء، مقام وزارت جنگ رضا و تغییر سلطنت بر این باور است که رضاخان پس از آنکه اطمینان یافت که در صورت اعلام تغییر سلطنت، انگلیسی‌ها مداخله نخواهند کرد، به انجام این کار مبادرت ورزید.

از دیگر مباحث این کتاب نتیجه‌گیری و مقاله فرخ جعفری با عنوان ساختمان‌ها و اجراهای نمایشی در تهران می‌باشد که نیکی کدی آن را ترجمه و در پایان کتاب پیوست نموده است.

پی‌نوشت‌ها:

۱. نیکی آر. کدی: ایران دوران قاجار و برآمدن رضاخان، ترجمه مهدی حقیقت‌خواه (تهران، ققنوس)، ۱۳۸۱ ص ۱۳.
۲. همانجا، ص ۶۲.
۳. همان منبع، ص ۱۳۳.